

HÖGSKOLAN
DALARNA

Kuvad och jämlik på planeten Vinter

Le Guins feministiska science fiction-roman *The Left Hand of Darkness* ur Foucaults maktperspektiv

UPPSATS

Högskolan Dalarna
Litteraturvetenskap
Uppsats, 15 hp
Grundnivå 2
HT2010

Författare: Tommy Sandberg
Handledare: Bo G. Jansson
Examinator: Sven Hansell

Abstract

Studien är en applicering av Foucaults *Övervakning och straff* på science fiction-romanen *The Left Hand of Darkness* av Le Guin. Fokus låg på hur makten drabbar huvudkaraktärerna; syftet var att notera hur de gör motstånd mot maktutövningen och att ta fasta på alternativa maktrelationer som kan influera verkligt politiskt arbete mot en bättre, mer jämlik värld. Att använda Foucaults idéer på liknande sätt är vanligt. Analysen består av sex sekvenser som utspelar sig på planeten Vinter i *The Left Hand of Darkness*. Landsförvisningar för att återupprätta härskarens makt, både avsaknaden och upprättandet av framstegsmyt och en etik som förespråkar jämlikhet utmärkte monarkin Karhide; kuvade kroppar i disciplinens förtecken och en makt som är sammantvinnad med vetandet kännetecknade byråkratin Orgoreyn. Slutsats: Det är nödvändigt att uppoffra sig för att få till stånd förändringar. Den politiske visionären kan dessutom ha användning för en särskild etik, en mindre aggressiv framstegsmyt och horisontellt samarbete.

Nyckelord: makt, maktteknologi, maktutövning, Michel Foucault, *Övervakning och straff*, politik, uppror, motstånd, science fiction, SF, utopi, Ursula K. Le Guin, *Mörkrets vänstra hand*, *The Left Hand of Darkness*

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte	5
1.2 Metod	5
1.3 Material	6
2. Bakgrund	7
2.1 Foucault och Övervakning och straff	8
2.1.1 <i>Den kvalfulla avrättningen och Straffet</i>	9
2.1.2 <i>Disciplin och Fängelset</i>	10
2.2 Science fiction som alternativ politisk verklighet	12
2.3 Kritik och forskning på Le Guin	14
2.4 Synopsis till <i>The Left Hand of Darkness</i>	17
3. Maktutövningen på Vinter	20
3.1 Karhide	21
3.1.1 <i>Estravens landsförvisning</i>	21
3.1.2 <i>Genly i andra änden av Karhide</i>	22
3.1.3 <i>Upplösningen</i>	24
3.2 Orgoreyn	25
3.2.1 <i>Estraven etablerar sig</i>	25
3.2.2 <i>Genly i Orgoreyn</i>	27
3.2.3 <i>Volontärgården</i>	28
4. Avslutning	31
5. Sammanfattning	35
6. Litteraturförteckning	36

1. Inledning

Foucault (1926–1984) intresserade sig under senare delen av sin karriär för maktrelationer. Han skriver om härskarens hämnd på den som bryter mot lagen, ett offentligt skådespel inriktat på kroppen. Han skriver om reformatorens tecken som är tänkta att skapa "humana" straff och förebygga brott. Folkökningen och den stegrande produktionen av varor och kunskaper föder under klassicismen och upplysningstiden de subtila disciplintekniker som inte bara kuvar individerna utan samlar in ett vetande om dem. Disciplinen verkar utanför lagen, övervakar och dresserar människorna genom en uppdelning av mångfalderna, strikta tidsscheman och ständig examination. Som en följd uppstår humanvetenskaperna och segrar frihetsberövandet som universellt straff. Fängelset, den slutna korrektionsanstalten, vinner över reformatorens dröm om symboler som påverkar massorna till att inte begå brott. Normaliseringen av avvikare och att krama största möjliga nytta ur kropparna är den nya, under upplysningen uppståndsna maktteknologins yttersta mål. Det är ett maktutövande som är insprängt i varje por av samhället. Så ser den dystra verkligheten ut i *Övervakning och straff*, utgiven på franska 1975.

Samtidigt är Foucault en hoppfull historiker. Överallt hör han "stridslarmet" från de underkuvade. Denna studie mäter ljudnivån på larmet från skönlitteraturen. Science fiction är en genre som bl.a. försöker hitta nya sätt att uppfinna världen på. De feministiska utopisterna söker med hjälp av språket och metafysiska funderingar skapa visioner om en bättre tillvaro. De bygger världar där makten måste utövas på andra sätt än hos Foucault, eftersom utgångspunkterna är annorlunda. De erbjuder alternativ till de offentliga skådespelen som drabbade oss i går och den diskreta disciplineringen som drabbar oss ännu i dag i framåtskridandets och kapitalismens förtecken. Planeten Vinter i Le Guins *The Left Hand of Darkness* (1969) är en sådan alternativ verklighet. Människorna är androgyna på Vinter; där har aldrig varit krig; där står tiden still på grund av avsaknaden av framstegsmyt, även om läsaren får följa ett förlopp mot ökad mobilisering och ökat våld. Liksom Foucault är Le Guin hoppfull och önskar att världen var lite bättre. "Stridslarmet" är aldrig långt borta.

1.1 Syfte

Syftet är att ta reda på hur makten drabbar Genly och Estraven i *The Left Hand of Darkness*. Två aspekter av Le Guins fiktiva värld tas tillvara: gestaltningar av uppror mot makten och framställningar av horisontella maktrelationer som inte förekommer i Foucaults *Övervakning och straff*. Bilderna av kampen för en bättre tillvaro och visionerna om jämlikhet kan tjäna som förebilder till arbete för verkliga politiska förändringar.

1.2 Metod

Det finns flera analysmetoder med grund i Foucaults idéer. I denna studie är utgångspunkten den tematiska variant som Roddy Nilsson (2008) tar upp i sin introduktion till den berömde filosofen:

En *tematisk* användning innebär vanligen att olika element och idéer från Foucaults författarskap lyfts ut och appliceras på olika områden, antingen sådana som Foucault själv sysslade med eller av honom mera utforskade. (Nilsson, s. 182)

Området i föreliggande undersökning är politisk science fiction. Genom att mäta Le Guins feministiska roman mot ett antal begrepp från Foucault (maktteknologierna och -teknikerna i *Övervakning och straff* såsom han beskriver dem under "Den kvalfulla avrättningen", "Straffet", "Disciplin" och "Fängelset") åskådliggörs maktens verkningar. Studien plockar ut motstånd mot kuvandet och visioner av maktutövning som signalerar om horisontella relationer och jämlikhet. Tonvikten ligger på hur makten utövas på huvudkaraktärerna Genly och Estraven i *The Left Hand of Darkness*, inte varför. Foucault var nämligen, enligt Nilsson, inriktad på hur historien sett ut, inte varför den sett ut som den gjort (ibid., s. 183–184).

Sex sekvenser i romanen analyseras där Genly och Estraven utsätts för samhällsmakten: tre som utspelar sig i monarkin Karhide och tre som utspelar sig i byråkratin Orgoreyn. Denna nationsuppdelning, snarare än t.ex. en framställning i kronologisk ordning, är mer överskådlig än andra alternativ och visar eventuellt också hur maktutövningen skiljer sig åt mellan de två rikena. De tre sekvenserna under lupp i Karhide heter "Estravens landsförvisning", "Genly i utkanterna av Karhide" och "Upplösningen"; de tre sekvenserna i Orgoreyn är "Estraven etablerar sig", "Genly i Orgoreyn" och "Volontärgården". Avsnitten motsvarar inte Le Guins kapitelindelning.

1.3 Material

Huvudtexten är Ursula K. Le Guins *The Left Hand of Darkness* (1969; i fortsättningen endast *Left Hand*). Romanen skildrar en man från Terra skickad till det androgyna Vinter för att förhandla fram ett samarbete med den interplanetära koordinatören Ekumenen; romanen skildrar även en landsförvisad premiärminister som kämpar för detta samarbete. Den teoretiska utgångspunkten i studien står Michel Foucault för med idéerna i *Övervakning och straff* (2003). Roddy Nilssons *Foucault : En introduktion* (2008) bistår, tillsammans med Sune Sunessons inledning till *Övervakning och straff*, med basala fakta om Foucault och dennes vilja till samhällsförändring. Därutöver används Adam Roberts *Science Fiction* (2000) som bl.a. försöker definiera genren science fiction, skriva dess historia och framhäva ett genusperspektiv. Bakgrundsmaterialet i avsnittet om science fiction består av Roberts och två kapitel ur *To Seek Out New Worlds* (red. Weldes 2003), en samling artiklar som betraktar sambandet mellan science fiction och världspolitiken. Jutta Weldes text, "Popular Culture, Science Fiction, and World Politics", handlar om hur verklighetens politik och science fiction påverkar varandra i ett mycket nära intertextuellt samspel; Neta C. Crawford's text, "Feminist Futures", beskriver hur kvinnlig utopisk science fiction demonstrerar nya sätt att se världen på med hjälp av empati, kärlek, anarki och jämlikhet. Hos både Weldes och Crawford är diskurserna, det metafysiska, själva språket en grundläggande del av människans världsbild, något som Foucault instämmer i och dessutom är en god premiss för denna maktanalys. Tanken med science fiction-delen är att placera in Le Guin i ett större litterärt och politiskt sammanhang.

Som introduktion till Le Guin och *Left Hand* tjänstgör framför allt nio tidskriftartiklar, här sammanfattade i bokstavsordning: I "Beyond Words" (1992) av Nora Barry och Mary Prescott framgår att Vinter inte kan beskrivas på konventionella sätt men att det mystiska bortom de dualistiska uppdelningarna av verkligheten, som vi är vana vid, blottläggs genom varierande upprepningar av motiven i berättelsen. Peter Briggs "A 'Literary Anthropology' of the Hainish ..." (1997) tar itu med hainish historia, hur detta folk skapade ett imperium med hjälp av sin teknologi men nu är skuldtyngha p.g.a. det forna storhetsvansinnet, ett storhetsvansinne som inte böjde sig för genetiska experiment och troligen orsakade androgyniteten på Vinter. Tony Burns skriver i "Marxism and Science Fiction" (2004) om Le Guin som utopisk anarkist och essentialistisk taoist. Det senare innebär att hon betraktar alla människor som till naturen jämlika och att det därmed är omoraliskt att stå över någon annan. Eftersom hon i sin fiktion inte visat hur ekonomiskt förtryck kan motverkas har hon emellertid kritiserats av marxister. I

"Purposeful Movement among People and Places" (2000) visar Mike Cadden att "hemma" för Le Guin innebär förflyttningar mellan platser med en vän. Brist på ständig dialog mellan platser och människor leder till stagnation. Lewis Call, i "Postmodern Anarchism in the Novels of Ursula K. Le Guin" (2007), ser Le Guin som en postmodernistisk anarkist med delvis samma inriktning som Foucault. Eftersom språket reproducerar maktens idéer om verkligheten strävar hon i *Left Hand* efter att dekonstruera dikotomin man/kvinna. "The Interpretative Journey ..." (2001) av Christine Cornell beskriver *Left Hand* som en färd mot förståelse av den främmande planeten Vinter. Målet är sekundärt i förhållande till själva resan. Kommunikation är grundpelaren i denna roman som följer Genlys svårigheter att bryta mot invanda tankesätt och fånga in gethenianerna (invånarna på Vinter) med nya ord. William Marcellinos "*Shadows to Walk*" (2009) tar upp Le Guins fokus på beroende och skillnad mellan könen – män och kvinnor är som yin och yang. Att Le Guin inte sätter kvinnan i centrum har föranlett en del kritik från feminister. Hon förespråkar dessutom en icke rationalistisk kunskapsteori som sätter pragmatism, intuition och mystik i första rummet. "Exorcising Gender" (2000) av John Pennington handlar om hur både läsaren och Genly måste slåss mot sitt begränsade, fördomsfulla perspektiv för att komma till insikt om gethenianernas androgynitet. Daniel Sabia, slutligen, menar i "Utopia as Critique" (2002) att även utopier är bestyckade med tillkortakommanden. Utopin gestaltar enligt Sabia en värld som inte är perfekt men åtminstone bättre än vår egen – som i Le Guins *The Dispossessed* från 1974. Förutom dessa nio artiklar medverkar Roberts analys av *Left Hand*, som återfinns i hans *Science Fiction* och fokuserar på könlösheten och stagnationen på Vinter. Detta om Le Guin är avsett att ge en bild av henne som författare samt en överblick över tidigare forskning på *Left Hand*.

2. Bakgrund

I detta avsnitt följer först några ord om Foucault och en sammanfattning av *Övervakning och straff*. Nästa del är en teoretisk bakgrund till science fiction som en politisk genre som skapar världar som skiljer sig från vår egen och därvid många gånger presenterar utopiska anslag. Sedan en genomgång av Le Guin som författare tillsammans med en exposé över receptioner och tolkningar av *Left Hand*. Avslutningsvis får läsaren synopsis till romanen för att underlätta förståelsen av maktanalysen.

2.1 Foucault och *Övervakning och straff*

Författaren till *Vansinnets historia*, *Vetandets arkeologi*, *Sexualitetens historia*, *Övervakning och straff* m.m. var verksam framför allt på 1960- och 1970-talen. Han inriktade sig till stor del på att analysera olika sätt att framställa vetande och kunskap på genom historien. Verkligheten har uppfunnits på skilda sätt under epokerna (vilket givetvis också inkluderar vad verkligheten är för något). Det finns inga universella sanningar. Däremot finns det diskurser, formationer av vetande som bestämmer gränserna för hur vi kan handla och hur – och om vad – vi kan tala. Maktrelationer är ett centralt område i Foucaults senare gärning (Nilsson 2008).

Det är lätt att hålla med Roddy Nilsson när han konstaterar att Foucault är svår att definiera. Inom vilken disciplin forskade han egentligen? Foucault ansåg själv att han erbjöd "verktyg" som kunde användas efter tycke och smak (ibid, s. 14). Det är vidare säkert att han tog ut examen i både filosofi och psykologi (Sunesson 2003, s. iii–iv) samt bland mycket annat ansåg att makt och kunskap är sidor av samma mynt. Maktrelationer är en grundläggande del av samhället utan att för den skull ha något samband med samhällliga strukturer: "Makt [enligt Foucault] är en aspekt av alla mellanmänniskliga relationer *vid varje specifikt möte* beroende av ålder, kön, etnicitet, utbildning, fysisk styrka, erfarenhet osv." (Nilsson, s. 93). Maktutövningen är ofta subtil då den härbärgerar i de små detaljerna, och den kan alltid erbjudas motstånd (ibid., s. 94). Denna bit av Foucaults tänkande, de aldrig en gång för alla givna maktrelationerna och möjligheten till uppror mot dem, är värd att ta tillvara, som här i studiet av en fiktiv planet. Världen behöver inte se ut som den gör:

I sina olika historiska studier har Foucault visat hur människan under olika tider blivit till, hur hon skapat sig själv och hur hon skapats av och i ett samspel mellan olika praktiker. I insikten om att utgången av dessa processer alltid kunde blivit annorlunda ligger också en uppmaning till oss att arbeta för en förändring av det till synes givna. (ibid., s. 192)

Maktanalysen i *Övervakning och straff* resulterar i normaliseringsteknologins historia, eller fängelsets historia – med detaljer ur Frankrikes historia specifikt – från klassicismen på 1600-talet över upplysningens 1700-tal fram till mitten av 1800-talet då fängelset, eller disciplin-samhället, uppnått sin fulländade form. För att ge en överblick över hållplatserna i denna resa följer en sammanfattning av verket grundad på Foucaults eget upplägg; "Den kvalfulla avrättningen", "Straffet", "Disciplin" och "Fängelset" är hans egna namn på delarna.

2.1.1 Den kvalfulla avrättningen och Straffet

De fysiska plågorna hade på 1600-talet en central roll inom rättskipningen, fastslår Foucault. Kvalfulla straff delades ut i olika intensitet, utdragenhet och kvalitet på olika kroppsdelar beroende på den dömdes rang, person och brottets allvarlighetsgrad, i syfte att märka den dömden och samtidigt förhärliga makten. Den föranledande undersökningen fick varken allmänheten eller den misstänkte veta något om. Bevis av olika styrka – indicier och bekännelser inkluderade – avgjorde graden av skyldighet. Under tortyren, det "pinliga förhöret", framkom sanningen om brottet. Det offentliga straffet som följde tortyren efterliknade själva brottet i ett storslaget skådespel; brottet var innan 1800-talet en kränkning av härskaren och straffet ett återupprättande av makten genom hämnd. Det skulle inte råda tvivel om vem som bestämde. Eftersom de lägre klasserna drabbades hårdare av domarna blev emellertid uppror mot makten allt vanligare. Enligt Foucault var upproren orsaken till de "humanare" straff som så småningom skulle bli förhärskande.

Under 1700-talet kämpade reformatorerna med att avskaffa tortyren och hämnden som motiv. Samtidigt höjdes levnadsstandarden: produktionen ökade och egendomen fick högre status. Stöld blev de lägre klassernas vanligaste brott i stället för våldsbrott. Reformatorerna ansåg att maktutövningen på folket var för spretig och godtycklig och önskade en jämnare, exaktare och mer kostnadseffektiv straffutmätning. De ville "straffa bättre ... mera allmänligt och mera orubbligt" (Foucault, s. 84). Till följd ökade skyddet mot borgarnas egendom. Den "folkliga laglösheten" skulle bort till varje pris, till de lägre klassernas nackdel. Brottslingen blev samhällets fiende, en förrädare. Huvudsyftet med straffen, menade reformatorerna, skulle vara att förebygga brott, rikta sig mot dåtiden i stället för framtiden. Straffen måste vara precis så stora att de inverkar på massorna, inte större; brott skulle inte locka; undersökningarna skulle vara offentliga; den misstänkte skulle vara oskyldig tills motsatsen bevisats. Foucault skriver att målet var ett teckensystem som knyter samman brotten med straffen.

Det som hände var att straffen individualiserades baserat på den dömdes egenskaper och livssyn. Sålunda var det inte längre brotten som bestraffades utan personen bakom dem – samt inte längre kroppen utan "själen". En annorlunda "kropparnas politik", som Foucault kallar det, stod för dörren:

Ideologernas tanke var inte bara en teori om människan och samhället. Den utvecklades till en teknologi för en subtil, effektiv och ekonomisk maktutövning, som stod i strid med furstemaktens dyrbara praktuppbåd. (s. 105)

Denna teknologi för att effektivisera underkuvandet av människorna måste sakna godtycklighet och te sig naturlig. Tecknen som den dömde utsöndrade skulle sprida sig överallt så att folket förstod att brott inte lönar sig. Reformatorerna drömde om offentligt straffarbete i varje gathörn; lagen måste synas överallt och vara sedelärande. År 1810 hade dock fängelset spridit sig över hela Europa. Fängelserna ville göra fångarna underdåniga, "forma ett lydnadssubjekt som fogar sig efter vilken makt som helst" (Foucault, s. 130). Tvångsanstalten med avskild dressyr som förnämsta funktion segrade alltså över idealet om det med förebyggande tecken späckade straffsamhället.

2.1.2 Disciplin och Fängelset

På 1700-talet reglerades kropparna till att vara så effektiva som möjligt. Detta betvingande var en konst som "på en och samma gång gör kroppen lydigare ju nyttigare den är – och tvärtom" (Foucault, ss. 139–140). Skolorna, kasernerna och manufakturerna förvandlades till slutna rum i vilka individerna rutades in. Människorna blev specialiserade, rangordnade och klassificerade och följde strikta tidsscheman. I den disciplinära – eller evolutionära – tiden kunde var och ens utveckling noteras. Framstegsmyten var född. Den välorganiserade, effektiviserade armén skapade med sin blotta närvaro fred inom landet.

Vilka var då disciplinens verktyg? Den hierarkiska övervakningen som dök upp överallt utan att själv vara synlig intog en central roll i att göra kropparna fogliga, konstaterar Foucault. Syftet var att överblicka och kontrollera individerna. På dagordningen stod dessutom normaliseringen. Inom varje slutet rum skedde små obetydliga fingervisningar bortom det juridiska rättsväsendet; försening, frånvaro, dåligt fokus, slarv, slöhet, otrevlighet, snusk och dumhet ledde till bestraffning. Maktteknologin motverkade inte brott utan avvikelser, menar Foucault. Det disciplinära systemet "jämför, differentierar, hierarkiserar, förenhetligar och utesluter. Kort sagt, det *normaliserar*" (s. 184). Navet i dressyren var examineringen i den dubbla bemärkelsen prov och undersökning. Vårdpersonalen både hämtade in kunskaper om patienterna och vårdade dem; läraren både lärde ut och lärde in om eleverna. Examen vilade på några distinkta mekanismer: makten var osynlig medan den kuvade var ett objekt i ramp-ljuset. Dokumentationen av individerna gjorde det möjligt att känna igen dem och följa dem; de blev statistiskt material och kunde delas in i grupper. Avvikarna hamnade i centrum, blev individer mest av alla. Foucault hävdar att makten således är en skapande kraft:

Man måste sluta att alltid beskriva maktens verkningar med negativa termer, att säga att den

'utesluter', 'utövar repression', 'hämmar', 'censurerar', 'abstraherar', 'maskerar' och 'döljer'. I verkligheten är makten produktiv: den producerar en verklighet, den producerar ämnesområden och sanningsserier. Individerna och den kännedom man kan förvärva om honom tillhör denna produktion. (s. 194)

Den apparatur som enligt Foucault är bäst lämpad för att skaffa kunskaper om människan är Benthams panoptikon. Panoptikon genererar osynlig, slumpmässig övervakning och isolerade men samtidigt transparenta fångar. Det blir lätt att utföra experiment på de inringade individerna. Syftet med panoptikon var att "öka produktionen, utveckla ekonomin, sprida undervisningen, höja den offentliga moralen, på det att allt månde växa och föröka sig" (s. 208). Även om arkitekturen i detta slutna rum inte fick någon större spridning greps dess disciplinära strategier in i samhället: strategier för att effektivisera och enhetliggöra, utvinna största tänkbara nytta och avkastning. T.ex. bokförde sjukhusen inte längre bara de sjukas hälsa, och ett statligt polisväsende uppstod för att bistå övervakningen. Foucault klargör disciplinens kärna:

'Disciplinen' kan inte identifieras vare sig med en institution eller en myndighet; den är en typ av makt, ett sätt varpå denna utövas, som omfattar en hel uppsättning av redskap, tekniker, förfaranden, tillämpningsnivåer och syften; den är en maktens 'fysik' eller 'anatomi', en teknologi. (s. 216)

Det fanns tre anledningar till att denna teknologi fick så starkt fäste. Folkökningen och produktionsökningen av både kunskaper och varor var den första, skriver Foucault. Den andra var det faktum att disciplinen inte var samma sak som den juridiska makten. I stället för att straffa förbrytare klassificerade och normaliserade den mångfalderna. Den tredje anledningen var att makten och vetandet ökade tillsammans på 1700-talet, oupplösligt sammantvinnade.

Fängelset är ämnet för sista delen av *Övervakning och straff*. Eftersom frihet betraktades som något universellt, noterar Foucault, blev det tidsbestämda fängelsestraffet standard. Korrigeringen av den dömda inriktade sig på hans karaktär, inte på brottet. Isolering och straffarbete skulle göra fången foglig, anpassa honom till samhällssystemet. Inspärningen utgick följaktligen för att vara en behandling. Då humanvetenskaperna¹ fötts ungefär vid denna tid bidrog de vetenskapliga "sanningarna" om brottslingarna med trovärdighet till fängelsestraffet så att det kunde slå igenom med kraft.

År 1837 kom den slutna fångtransporten till världen: en rullande panoptikon där människor av alla de slag kunde sitta utan att ha någon kontakt med varandra. Trots denna nymodighet kvarstod problemet att förbrytare ofta återföll i brott. Otaliga reformer avhjälpade inte detta. Foucault menar att "misslyckandet" nämligen var en del av fängelsets maskineri. Att skilja ut

---

1 Foucault avser med humanvetenskaperna inte bara det vi i Sverige vanligen räknar till dem, utan även psykologi, medicin, sociologi o.s.v. – allt sådant som har människan som ämne (Nilsson, s. 82).

brottslingar och dra nytta av dem, inte att omvandla dem, var fängelsets funktion. "Man kan säga att kriminaliteten, befäst av ett straffsystem uppbyggt kring fängelset, infångar laglösheten och leder den över i de härskande klassernas olagliga profit- och maktcirklar", berättar Foucault (s. 282). Brottslingarna framställdes som livsfarliga och överallt närvarande som främmande element i samhället.

I Foucaults ögon nådde dressyren sin fullkomning 1840 genom barnkolonin Mettray. Makten bestod vid denna tidpunkt av ett invecklat nät av relationer. Avvikelserna hamnade på en enorm graderad skala, från minsta avsteg till värsta brott. Samma tekniker användes till att skapa alla människor, från den mest välanpassade till den värsta förbrytare. Rättvisan med lagen som vapen blev ett med disciplinen som verkade utanför lagen. Den nya maktekonomin gjorde ingen åtskillnad mellan att straffa och att normalisera; normen blev den yttersta lagen och alla som uppfostrade agerade domare. Fängelset överlevde tack vare sin nätliknande form, konstaterar Foucault – det är nämligen svårt att angripa ett system som är ingrott i varje fiber av samhället. Men det är naturligtvis inte omöjligt. I denna svårforcerade värld sover inte kritikerna. Snarare "hör man det avlägsna stridslarmet" (s. 310).

2.2 Science fiction som alternativ politisk verklighet

Science fiction handlar om verkligheter som skiljer sig från den vi lever i och innehåller med stor sannolikhet också andra maktteknologier än de Foucault talar om. Adam Roberts skriver att det annorlunda i den fiktiva världen beror på det Darko Suvin kallar novum, d.v.s. en vanligen teknologisk innovation som lett världen i en specifik riktning (Roberts 2000, s. 6). I *Left Hand*, påpekar Roberts, är det centrala novumet dock av biologisk natur (s. 7). Det är uppenbart att androgyniteten genast utesluter alla möjliga maktrelationer mellan män och kvinnor. Detta slags utopiska potential är en viktig aspekt av science fiction och öppnar upp för maktanalyser av typen i föreliggande text.

Både Jutta Weldes (2003) och Neta C. Crawford (2003) går så långt i att poängtera de politiska möjligheterna i science fiction att de inte ser någon skillnad mellan denna genre och världspolitik; m.a.o. råder ett så tätt intertextuellt samspel att det inte går att säga vad som har inflytande på vad. Verkligheten, skriver Weldes, utnyttjar science fiction, som när NASA döpte en farkost till "Enterprise" efter rymdskeppet i *Star Trek* (Weldes, ss. 2–3), och tvärtom: "Many works of SF begin with, make explicit reference to, and poach on politics, including historical and contemporary events, situations, and characters from world politic" (s. 4). Wel-

des fortsätter med att göra en distinktion mellan "hög" och "låg" politik. Den förra handskas med globala händelser, t.ex. krig och fred, pandemier, naturkatastrofer, terrorism och svält medan den senare, ofta förbisedd i politiska samtal, berör områden som kön, klass och etnicitet (s. 5).

I Roberts vokabulär heter det att det symboliska mötet med Det Andra – ofta rymdvarelser – som novumet gett upphov till är kärnan med stort K i science fiction och leder till nya perspektiv på just det som Weldes kallar den "låga" politiken: "We might think of this as the progressive and radical potential of science fiction", skriver han (Roberts, s. 28). Det ligger nära till hands att tänka sig att den sorts diskurser som science fiction utnyttjar och kritiserar är av samma slag som dem Foucault dekonstruerar.

Oftast reproducerar populärkulturella texter förvisso de förhärskande diskurserna i världspolitik (Weldes, s. 6), men genren tvekar inte att även kritisera dem och producera nya synsätt: "Popular culture, in expressing, enacting and producing discourses and their specific ideological effects, participates in meaning production, and thus in politics", fastslår Weldes (s. 8). Den "låga" politiken har sålunda en viktigare omstörtande roll än den "höga" i science fiction. Weldes menar att den sysslar med metafysiska frågor som rör vi och De Andra, gott och ont och kunskap (ss. 14–15). Ur denna synvinkel utgör den "låga" politiken metafysisk grund till den "höga"; hade den metafysiska grunden sett annorlunda ut hade andra maktstrategier använts och världen haft en annan skepnad.

Särskilt feministiska science fiction-författare har en förkärlek till epistemologiska och ontologiska frågeställningar. Kön, etnicitet och klass är vanliga motiv. De tvekar inte att ta itu med sådana politiska frågor. På 1960-talet började den feministiska kritiken av den mansdominerade genren, skriver Roberts. Vetenskap, teknologi och rationalitet var inte längre lösningen på alla problem (Roberts, s. 81). Attacker på patriarkatet duggade tätt på 1960- och 1970-talet och genren hade plötsligt fler kvinnor än män som läsare – tack vare författare som Bradley, Norton och Le Guin (s. 93).

De feministiska utopisterna skapar sina särskilda världar. Utopierna är enligt Crawford "a specific form of critique and ethical argument whose purposes are both analytic and emancipatory" (Crawford, s. 198). De föreställer sig bättre världar där förtrycken är tillintetgjorda. Tonvikten ligger inte sällan på anarki, empati och jämlikhet, anger Crawford, liksom på teman som kärlek, moral och samhörighet; berättelserna visar att även det personliga, i egenskap av familj och relationer, är politiskt (ss. 199–201). Kärlek och empati blir i feministisk science

fiction dessutom motiv för politiskt engagemang (s. 203).

Det mest omstörtande med den utopiska texten är enligt Crawford emellertid språket: "[T]o focus on language is to make a shift from confrontation in the psysical world to transformation of the ontological world of knowledge and belief" (s. 207). Språket innehåller alltså verktygen för att bryta sönder de metafysiska bojor som gör världen sämre än den kunde vara.

Sammanfattningsvis producerar science fiction andra världar än de vi känner – och dessa världar har andra politiska redskap än vår. Redskapen ser med nödvändighet inte likadana ut i *Left Hand* som i den värld som skildras i *Övervakning och straff*. Maktrelationerna kanske är mer "humana", för att flirta med Foucault.

2.4 Kritik och forskning på Le Guin

Ursula K. Le Guin är en politisk författare; särskilt sysslar hon med "låg" politik, för att använda Weldes begrepp. Hon är sprungen ur omvälvningarna på 1960-talet och ifrågasätter de metafysiska grundvalarna för verkligheten som den ser ut i dag.

Enligt William Marcellino intar Le Guin en särskild position bland feministiska science fiction-författare. Hon är inte separatistisk eftersom hon inte låter en grupp kvinnor bryta sig ut ur samhället för att skapa ett paradiset på jorden; hon är inte kontrakolonialistisk eftersom hon inte vänder på maktförhållandet mellan könen och bygger ett matriarkat. I stället poängterar Le Guin beroende och skillnad och söker skapa balans mellan könen (Marcellino 2009, s. 203). Denna inriktning har gjort henne omtyckt och prisbelönad av både läsare och kritiker och hon har ett stort inflytande inom såväl science fiction som marxismen och anarkismen (ibid.). Att hon inte utrotar eller skuldbelägger männen, inte raderar kulturella skillnader eller könsskillnader – d.v.s. inte reproducerar ineffektiva dualismer utan accepterar De Andra – bidrar till hennes popularitet, skriver Marcellino. Hon förespråkar en ny epistemologi där det rationella tänkandet får stiga åt sidan för pragmatism, intuition och mystik (ss. 210–212), kunskapsstrategier som återfinns även inom taoismen. Lewis Call menar att Le Guins kunskapsyn beror just på hennes fascination för taoismen, som inte förespråkar rationellt tänkande för kontroll och förändring av världen utan sätter drömmar och visioner i rummet före. Dikotomin vi/världen existerar inte inom taoismen utan allt betraktas som en enhet (Call 2007, ss. 95–96).

Med taoismen följer även en särskild etik. För Tony Burns (2004) är Le Guin en anarkistisk författare med en essentialistisk taoistisk etik i centrum. Människan är till naturen ett sub-

jekt och varje gång någon behandlar någon annan som ett objekt har hon begått omoral, alltså våldfört sig på naturen och skapat ett maktförhållande. Att förslava någon annan innebär att avvika från tao, eller "vägen" (Burns, ss. 140–141). Eventuellt bär denna essentialistiska syn delvis skulden till att många feminister avskräckts av Le Guin – eftersom alla människor är lika och hon inte sätter kvinnan i centrum har hon anklagats för att inte vara tillräckligt feministisk (Marcellino, ss. 208–209). Men också marxisterna har kritiserat henne, nämner Burns, främst för att hon inte lagt vikt vid vad som utgör ett etiskt oriktigt politiskt handlande eller demonstrerat hur det går att agera mot ekonomiskt förtryck (Burns, s. 144).

Förutom beröringspunkterna med taoismen närmar sig Le Guin ofta Foucault i sina framställningar, noterar Call. I hennes politisk-filosofiska *The Dispossessed* från 1974 går det t.ex. att skönja att "power is to be found not only in the political and economic structures of the external world, but also internally, in the psychological structure of the individual" (Call, s. 99). Detta med avseende på tanke- och språkstrukturer som förnyar och reproducerar underkastelse och maktens skapande av verkligheten. Daniel Sabia (2002) skriver att *The Dispossessed* visar att utopier inte är felfria utan bestyckade med begränsningar och risker (Sabia, s. 192); romanen gestaltar t.ex. hur frihet – autonomi – kolliderar med samhällsplikt och familj (ss. 195–197). Romanen är även ett exempel på Le Guins feministiska/taoistiska tankar om balans och beroende. Kapitlen växlar mellan den maskulina världen Urras och den feminina världen Anarres. Båda samhällena saknar något som det andra har och de är beroende av varandra (Marcellino, s. 205).

Left Hand ingår i en serie tillsammans med bl.a. nämnda *The Dispossessed*: Hain-sviten, som består av ett antal romaner och noveller där människorna från planeten Hain är urfolket. Hainish historia är tre miljoner år lång, skriver Peter Brigg (1997) och slår fast att Hainish började plantera kolonistörer på andra världar med hjälp av sin avancerade teknologi. Planeten Vinter är en av Hain-folkets världar. Roberts menar att det omilda klimatet och könslösheten styr hur samhället är strukturerat på denna värld (Roberts, ss. 107–110). Den eviga vintern ger inte upphov till många förändringar; utvecklingen står still. Det är nog ett ifrågasättande av teknologins blinda framfart, tror Roberts, något som var i ropet under romanens tillkomstperiod. Eventuellt beror stiltjen på att en karg miljö fungerar som grogrund för mysticism, för ande framför kropp. Eller så är orsaken till stagnationen att det saknas sexuella drivkrafter, spekulerar Roberts (ss. 115–117).

En särskild aspekt av Le Guin är hennes syn på vad det innebär att vara "hemma". I sin studie av detta "hemma" i hennes alster upptäcker Mike Cadden (2000) att det består av en målmedveten förflyttning mellan platser tillsammans med en vän. Hemma upprätthålls genom en kontinuerlig dialog mellan människor och platser och ingen plats är bättre än någon annan. Ingen specifik plats eller person skapar heller någon känsla av säkerhet och identitet; osäkerheten och friheten går hand i hand, konstaterar Cadden (ss. 338–141). Utan dialogen tappar karaktärerna bort sig och deras liv stagnerar. Det är resan, fastslår Cadden, och inte målet som är det centrala (ss. 346–249).

Cadden nämner förvisso inte *Left Hand* i undersökningen av hemmet, men överallt på Vinter är likvärdigt "hemma" och Genlys strapatser följer mönstret som Cadden nämner. Genly bor inte länge på någon bestämd plats utan håller sig ständigt i rörelse, inbegripen i samtal med människorna. Samtalet, kommunikationen, är också det som Christine Cornell (2001) anser vara själva grundbulten i romanen. För att förstå berättelsen är det nödvändigt att titta på Genlys emotionella och intellektuella resa (Cornell, s. 317). Genly kallar gethenianerna "han" för att han inte har något bättre ord för dem. Han tycker att de "kvinnliga" sidorna hos invånarna är lömska och negativa och de manliga sidorna positiva. Kort sagt gör han, med Cornells ord, en fördomsfull läsning av Vinter eftersom han bara kan utgå från den världsbild han bär med sig från Terra. Att låta Vinters verklighet långsamt möta den Genly – och läsaren – inledningsvis har ger upphov till kommunikation och förståelse, poängterar Cornell (ss. 318–321; se också Roberts, ss. 111–113). Genly inser så småningom att kommunikation, inte kolonisation, är Ekumenens syfte. Precis som Cadden fastslår Cornell att det således är resan som räknas och inte målet. Genly måste använda sina manliga glasögon innan han kan förstå gethenianerna och beskriva dem med nya ord (Cornell, ss. 322–323).

Apropå invanda synsätt är det standard i science fiction att beskriva främmande världar med konventionellt språk och konventionell berättarstruktur, skriver John Pennington och tillägger att även Le Guin, i sin beskrivning av det androgyna, utgår från traditionella genusroller. På så sätt är *Left Hand* både androcentrisk och feministisk på samma gång, och de två synsätten bildar en dialog (precis som Cornell hävdar ovan). Genly måste tillsammans med läsaren slåss mot sitt begränsade perspektiv och försöka undvika att tolka gethenianerna "könat" (Pennington 2000, ss. 352–354). Förutom det manliga synvinkeln har romanen en manlig form – en man på uppdrag i fjärran land – vilket kan sägas reproducera patriarkala tankar. Det är dock att glömma att feministisk utopisk fiktion är retorisk, att den mest förföriska texten

vinner, så att säga. Följaktligen är det bara bra att manliga läsa känner igen sig i *Left Hand* (Marcellino, ss. 208–209).

Nora Barry och Mary Prescott (1992) har ytterligare en infallsvinkel på Genlys resa mot förståelse av De Andra. De menar att det annorlunda med Vinter antyds med hjälp av ett stilistiskt grepp: upprepningar med variation. Le Guin placerar gethenianernas annanhet och Genlys okunskap i ett "kontrapunktiskt" förhållande, så att förutom Genly själv även läsaren blir medveten om hans brister i tänkandet. Vi börjar se människan bortom det sexuellt laddade könet (Barry & Prescott, ss. 155–157). Tack vare denna "kommunikation" som upprepningarna skapar dekonstrueras enligt Barry och Prescott ett antal dikotomier: gott/ont, rätt/fel, lojalitet/förräderi och vi/dem (ss. 159–162).

Roberts uppger att en del kritiker ogillar *Left Hand* just på grund av att det är en roman utan binära par (Roberts, s. 110). Heterosexualitet/homosexualitet är t.ex. en obegriplig dualism på Vinter (ss. 113–114). Inte ens bra/dålig lämnas orörd av Le Guin, hävdar Marcellino. Nationerna på Vinter är könade medan isen är ambisexuell. Karhide är feminint, ty folket är kommunalistiskt organiserat men samtidigt autonomt. I Orgoreyn är folket i stället rationellt och ordningsamt – men det är alltså aldrig frågan om en bra/dålig-dualism mellan nationerna. Båda har fördelar och brister. På isen däremot smälter könen samman och samarbetar, förkroppsligade av Genly och Estraven (Marcellino, ss. 206–207).

2.3 Synopsis till *The Left Hand of Darkness*

Left Hand utspelar sig på planeten Vinter, där människorna är androgyna, varken män eller kvinnor. Romanen börjar med en ceremoni i Karhides huvudstad Erhenrang. Genly Ai, besökaren från Terra, bevittnar när kung Argaven sätter dit den sista stenen i en bro. Under middagen samma kväll blir han avrådd av premiärminister Estraven från att fortsätta sitt uppdrag att skapa ett samarbete mellan Vinter och den intergalaktiska samordnaren Ekumenen. Den politiska situationen är nog problematisk ändå, med en växande nationalism och stridigheter om Sinothdalen, en landremsa mellan Karhide och Orgoreyn.

Vid en audiens hos kungen får Genly höra på radion att Estraven är landsförvisad för förräderi. Kungen berättar att han upplever sin ställning hotad av Ekumenen och vill därför inte samarbeta. Genly ger inte upp utan liftar med en handelskaravan över bergen till andra änden av landet, till staden Rer – som är tre tusen år efter den tekniska utvecklingen i Karhide – och Befästningarna. I byn Otherhord får han kontakt med religionen Handdara och Förutsägarna

med Faxe i spetsen, vilka ser in i framtiden och fastslår att Vinter kommer att vara upptagen i Ekumenens gemenskap inom fem år.

Under tiden flyr den landsförvisade Estraven till Orgoreyn. Han får sina papper ordnade och ett arbete tillika en bostad på ett fiskeri. En dag blir han hämtad av kommensal Yegey som inte är ovetande om Estravens tidigare höga ställning i Karhide; de har till och med haft kontakt förr. Estraven inleder sålunda ett samtal med Yegey och Obsle, två av de trettiofyra kommensaler som styr Orgoreyn.

Åter i Karhide efter utflykten till Förutsägarna hör Genly den nye premiärministern Tibes nationalistiska tal i radion. Estravens kemmering (kemmer är namnet på gethenianernas brunstperiod som infaller en gång i månaden och kemmeringen följaktligen en edsvuren älskare) Foreth, som har barn med den landsförvisade, dyker oväntat upp och lämnar över pengar till Genly, pengar som tillhör Estraven. Genly tar sig över floden Ey till Orgoreyn, möts av idel byråkrati och tar in på ett värdshus nära gränsen. Mitt i natten vaknar han av eld och explosioner, blir tillfångatagen men snart avskild från de övriga. Han är igenkänd och får en bil med vilken han åker till Mishnory, Orgoreyns huvudstad. Där får han bo i kommissionär Shusgis varma rum och äter middag hos tredje distriktets kommensal, Slose. Vid middagen närvarar också en tillbakadragen Estraven.

Nästa morgon får Genly, inhyst hos Shusgis, besök av Estraven och överlämnar pengarna till honom. Återigen blir han varnad: den här gången för kommensalerna. Därefter äter han en stor lunch med Obsle, Yegey och andra höjdare, däribland den karhidiske spionen Gaum. Sällskapet pratar om Ekumenen och rymdskepp. Genly åker hem med Shusgis.

Spionen Gaum försöker kopulera med (fiska information ur) Estraven som är i kemmer. Genly håller tal för Orgoreyns ledare men blir häcklad. Obsle ställer in Genlys kommande mottagning. En förklädd Estraven varnar ännu en gång Genly, säger att det är för sent att övertala orgotanerna att ingå i Ekumenen.

Så en morgon blir Genly arresterad, drogad och bortforslad i en transport med tjugofem andra fångar. Han placeras i en "volontärgård" – ett gulagläger – i Pulefen i det folktomma nordvästra Orgoreyn. De okända drogerna som vakterna ideligen injicerar gör honom sjuk och sängliggande.

Medan mannen från Terra råkar ut för detta utpressar Estraven Shusgis på information genom att låtsas ingå i en gruppering som ska lönnmörda Karhides maktfullbegärige premiärminister Tibe. Estraven skaffar jobb som lastare på en bil till Pulefen. I Pulefen köper han ut-

rustning för vandring och använder falska papper för att bli medlem i en fiskargrupp, som han dock lämnar för att gömma sin nyinköpta utrustning i vildmarken; tanken är att köpa ytterligare en ämnad åt Genly. Han går sedan till strafflägret med falska papper som anger att han har ett vaktuppdrag. Genom att ge Genly en elektrisk stöt med ett vapen och låtsas att denne är död kan Estraven bära i väg honom med så kallad dothestyрка – en övermänsklig fysisk styrka som han tränade upp under sin tid bland Handdarata. När det står klart att något lurigt är i görningen går larmet på volontärgården. Estraven skakar av sig förföljarna i snöyran och slår läger, vilar ut. Han berättar för Genly att han oroats av Tibes abrupta uppstigande i makten och därför bett kungen att vänta med att samarbeta med Genly. Om Tibe kände sig hotad av Genly kunde han nämligen ta till drastiska åtgärder. Sedan, i Orgoreyn, påbörjade Estraven ett samtal med kommensalerna för att få till stånd ett förhoppningsvis konfliktlösande samarbete med Ekumenen. Det var troligen frånvaron av lojalitet till makten, att han skrämde kungen och Tibe genom att visa en positiv inställning till Ekumenen, som från början var orsaken till att han blev klassad som förrädare och landsförvisad.

De två flyktingarna bestämmer sig för att gå till Karhide över Gobrinen, så att Genly kan skicka upp en radiosignal till satelliten som står i förbindelse med hans moderskepp. Estraven åker i väg på skidor och stjälar mer mat, varpå de med fullpackad släde inleder den långa färd- en. Enligt Estravens beräkningar kommer den att ta 78 dagar. De måste gå en omväg runt vulkanerna Drumner och Dremegole som har simultana utbrott. Estraven läser en dikt som avslöjar att mörkrets vänstra hand är ljuset. Genly telepaterar – en konst som gethenianerna inte behärskar – till en skärrad Estraven. Resan är lång och de tinas upp av sin värmande chabegugn i tältet om nätterna.

Estraven tror att kung Argaven kommer att gå med på att ta emot Genlys moderskepp. Orgotanerna kommer nämligen att säga att Genly dött i en sjukdom, men när det visar sig att han lever och att han i själva verket flytt från Pulefen vinner Karhide i shifgrethor, eller prestige, över Orgoreyn. Landet blir först med att samarbeta med Ekumenen och orgotanerna framstår som lögnare.

Genly och Estraven vandrar genom storm, kyla och ogenomtränglig dimma. Ravinerna gapar under deras fötter. De tvingas till ytterligare en omväg och till slut lättar dimman. Efter att ha ridit ut en sista snöstorm lämnar de släden bakom sig, stiger av glaciären, korsar den is- täckta Guthenbukten och äntrar Karhide – efter 81 dagars färd.

De mottas gästvänligt i Kurkurastdomänen. Av säkerhetsskäl tigger de om vilka de är. Strax

fortsätter de mot staden Assinoth, som har en radiosändare och ligger vid Sinothdalen, landremsan som Karhide och Orgoreyn strider om. De övernattar på en farm där Estravens gamle vän Thessicher bor. I gryningen åker Genly skidor in till Assinoth, säljer chabe-ugnen, köper tio minuters radiotid och signalerar satelliten. När han åker tillbaka mot farmen gryningen därpå möter han Estraven som har blivit förråd av Thessicher; det är straffbart att hjälpa landsförvisade och det är dödsstraff på en landsförvisad att vistas i sitt hemland. Till skymningen gömmer sig Genly och Estraven nära gränsen till Orgoreyn. När Estraven innan Genly hinner reagera far upp och skrinna som en desperado mot Orgoreyn blir han ihjälskjuten av Tibes vakter. De använder rädvapen ("foray-guns"), vilka vanligtvis bara finns på museum.

Genly kastas under läkaruppsikt i fängelse i Sassinoth. Det dröjer inte länge förrän han sjuk förs till Erhenrang, där han tas emot fint och kan kontakta moderskeppet. Tibe har gett upp, har tappat för mycket i shifgrethor. Genly talar med kungen som är nöjd med prestigesegern över Orgoreyn (såsom Estraven förutspått) och lovar att rentvå Estravens namn. Ett meddelande till allmänheten utgår och rymdskeppet landar. De elva besättningsmännen fördelar sig över planeten medelst flygplan. Både Karhides och Orgoreyns regering störtas och byggs om. Förmodligen blir den tidigare Förutsägaren Faxe ny premiärminister i Karhide. *Left Hand* slutar med att Genly går till Estre, Estravens födelsedomän, och berättar historien om Estraven samt lämnar över den omkomnes dagböcker.

3. Maktutövningen på Vinter

Studien består av tre sekvenser som utspelar sig i Karhide och tre sekvenser som utspelar sig i Orgoreyn. Det är som sagt ett försök att iaktta maktens verkningar på planeten: framför allt hur maktteknikerna i de två nationerna drabbar Genly och Estraven men också hur uppror mot detta maktutövande kan göras. Undersökningen ska ses mot bakgrund av att Karhide är en i domäner uppdelad, löst kontrollerad monarki på väg att förvandlas till en krigisk nationalstat. På vissa ställen har kungen inte kunnat utöva sin makt i någon större mån; på dessa platser där utvecklingen har stått still i flera tusen år råder anarkistiskt styre och människorna är gästvänliga. I det redan tämligen nationalistiska, byråkratiska, centralstyrda Orgoreyn däremot – som påminner mycket om Sovjet – regerar trettio tre kommunsaler² vilka är ledare för olika

---

2 En kommunsalitet innebär "att äta tillsammans"; det är frågan om en samhällsstruktur som är fullständigt kollektiv och där ingen skillnad görs mellan enskilda och helheten (se Le Guin, s. 109).

distrikt. Kontrollorganet Sarf har en stark ställning och övervakar och censurerar t.ex. landets radiosändningar. Just nu tar konflikten om en landremsa i Sinothdalen upp en del resurser för både Karhide och Orgoreyn.

3.1 Karhide

3.1.1 Estravens landsförvisning

Utan kännedom om förundersökningen, utan chans att försvara sitt fall blir premiärminister Estraven en morgon bannad från Karhide och har tre dagar på sig att ta sig över till Orgoreyn. Det är straffbelagt att tala med eller hjälpa honom, förrädaren, under tiden. Om tiden löper ut och han är kvar i Karhide, eller någon gång kommer tillbaka dit, har vem som helst tillåtelse att döda honom. Kungens kusin Tibe är den som verkställt förvisningen och han är hård:

Most exiles have had a night's warning of the Order of their Exile and so a chance to take passage on a ship ... before the shipmasters are liable to punishment for giving aid. Such courtesy was not in Tibe's vein. (Le Guin 1969, s. 73)

Denna godtycklighet i utdömandet av straffet tillsammans med den hemliga rättegången – om det nu alls föregick någon rättegång – i Karhide var kännetecknande för rättskipningen i vår verkliga värld innan kontrollen och disciplinen blev förhärskande, enligt Foucault. Inriktningen på kroppen, tortyr, fysiska plågor och offentliga skådespel som efterliknar brottet lyser för all del med sin frånvaro i bestraffningen av premiärminister Estraven. Eventuellt rör det sig dock om hämnd och om inte ett förhärskande åtminstone ett återupprättande av kungens makt (se vidare Foucault ss. 52–54). Det är från en början inte tydligt vad Estraven gjort sig skyldig till, men senare framgår att han inte varit helt lojal med kungen och den i maktens korridorer uppstigande nationalisten Tibe. I stället har han trott på Genly och velat få till stånd ett samarbete med Ekumenen (Le Guin, ss. 197–198). Den exakta anledningen till varför han förvisades står emellertid inte riktigt klart (ibid., s. 84).

Estraven tar domen, denna kafkaiska mardröm, med jämnmod och avslutar genast alla affärer, bryter utan dröjsmål upp med sitt liv. Till fots går han mot gränsen. Utanför hamnen väntar hans kemmering Ashe, med vilken han enligt domen inte får tala, varför han är så kort-huggen han kan. Vid vattnet sitter sedan en fiskare som vänder honom ryggen; makten verkar och Estraven är redan förbunden med tecknet för en förrädare, både i hans egen tankevärld och de andras. Reformatorerna talade, menar Foucault, om "hindrande tecken" som skulle

förebygga brott. Straffet skulle vara en direkt följd av och påminna om illgärningen (Foucault, ss. 106–108). I *Karhide* är att tala med en förrädare hårt knutet till ett straff, som förvisso inte är en replik på själva brottet, men som tar ifrån förrädaren hela hans mänsklighet. Estraven har reducerats till en giftform. Han hoppar i en roddbåt i mörkret och störtar i väg, men vakterna på kusten skjuter honom med ett överljudsvapen ("sonic gun") som försvagar honom. Lyckligtvis blir den omtöcknade flyktingen upplockad av en patrullerande båt som i strid mot anropen från kusten, d.v.s. mot lagen, för honom över till andra sidan gränsen precis innan de tre dagarna är till ända (Le Guin, ss. 177–178). Det är ett hoppfull sekvens. Den visar att förrädartecknet trots allt inte biter på alla, att det finns motkrafter till hotet om straff.

3.1.2 *Genly i andra änden av Karhide*

Medan Estraven tvingas överge sitt gamla liv företar Genly en resa över bergen till Befästningarna och Förutsägarna vid staden Rer. Han liftar med en långsam handelskaravan dessa elva hundra miles. Under färden framgår det tydligt, konstaterar Genly, att gethenianerna saknar framstegsmyt. I stället prisar de närvaron, ögonblicket – talande är att det alltid är år ett på Vinter. Trots att de besitter kunskaperna tillverkar de inte snabba fordon (Le Guin, ss. 50–53). Jämför detta med Foucault. Enligt honom uppkom framstegsmyten i vår värld när kontrollen kulminerade på 1700-talet. Den "disciplinära tiden" som effektiviserade kropparna stod för ett skridande mot en slutpunkt, mot fulländning (Foucault, ss. 161–163). På Vinter använder de uppenbarligen inte en evolutionär tid utan en "stillastående", vilket innebär ett mindre strikt underkuvande av kropparna, en mindre totalitär maktutövning. Detta visar sig extra tydligt i Rer med omnejd. I Rer är den teknologiska utvecklingen minst två tusen år efter huvudstaden Erhenrang. Maktteknologierna torde vara ännu mer "primitiva" här än i andra änden av landet, men i själva verket lever människorna i välmåga i horisontella relationer. Det förefaller ha med religionen Handdara att göra, som med Genlys ord är "a religion without institution, without priests, without hierarchy, without vows, without creed; I am still unable to say whether it has a God or not" (Le Guin, s. 55). Genly bor ett tag i Otherhord (bokstavlig övers. Annanflock), en religiös by i närheten av Rer. Han beskriver livet där:

Time was unorganized except for the communal work, field labor, gardening, woodcutting, maintenance, for which transients such as myself were called on by whatever group most needed a hand. Aside from the work, a day might pass without a word spoken [...] (s. 59)

Ibland på kvällarna, då de inte sitter tysta i stillhet efter det nödvändiga försörjningsarbetet,

dricker invånarna öl tillsammans, musicerar och dansar. Tiden står still. Folket i Otherhord bryr sig över huvud taget inte om omvärlden, och kungens makt inverkar inte på dem. Det är det närmaste en utopisk plats det går att komma, men byn lider av en utsagd brist: ingen kämpar mot orättvisor på andra ställen i landet, ingen bryr sig om Tibes nationalistiska anspråk, hans tendenser till våld – ingen bryr sig om hur framtiden eventuellt ser ut. Le Guin låter inte denna brist komma till tals, kommenterar inte frånvaron av de stridsrop Foucault pratar om. Det väcker frågan om det bara är de som drabbas hårdast av makten som bör göra uppror, eller om även de privilegierade har ett ansvar. Handdara är en maktteknologi (och en diskurs) i skepnad av en religion, vilken förvägrar folket tankar på motstånd mot de hierarkiska maktförhållanden som råder annorstädes.

Handdaras Förutsägare har en paradoxal roll. De sysslar med prekognition, blickar in i framtiden för att besvara frågor från utomstående. Syftet med förutsägelserna är att demonstrera "the perfect uselessness of knowing the answer to the wrong question", berättar Faxe, koordinatör under framtidsritualerna (s. 70). Att försöka ställa "rätt" fråga är fåfängt. Förutsägarna är medvetna om att den som känner till framtiden inte kan förändra historiens lopp, att det de skådar i kristallkulan är precis det som kommer att ske. Faxe säger till Genly att "[i]gnorance is the ground of thought. Unproof is the ground of action" (s. 71). Det är sålunda i okunskapen de omstörtande möjligheterna vilar och inte i vetandet. Denna paradox är Förutsägarnas märkliga stridsrop, som ekar om determinism och den fria viljan på samma gång. Otherhord, med dess ovilja att veta något om omvärlden, är antitesen till Foucaults disciplin-samhälle, vars yttersta mål är att ringa in kropparna, skapa ett vetande om dem och kontrollera dem.

Genly har tidigare insett att krig inte förekommer på Vinter. "They [invånarna] lacked, it seemed, the capacity to *mobilize*", konstaterar han (ss. 48–49). Oförmågan beror på att de som sagt saknar framstegsmyt, något som håller på att förändras. Orgoreyn har i det närmaste blivit en byråkratisk nationalstat och Tibe söker ingjuta patriotism i Karhides folk. Detta tycks sammanfalla med den teknologiska utvecklingen. I det "primitiva" Rer råder anarkistiska maktrelationer; i det "moderna" Erhenrang sitter kungen och kyorremy – parlamentet – på höga stolar. Kan detta tolkas som att avancerad teknologi och etableringen av en framstegsmyt i samband med nationalistiska idéers uppsving, enligt Le Guins vision, leder till hierarkiska maktförhållanden och krig? Erhenrang och Frankrike liknar varandra i så måtto att redskapen för att utöva kontroll blir mer och mer utstuderade och insprängda i samhällskroppen i takt

med att nya (makt)teknologier uppfins (se vidare Foucault, t.ex. s. 43). Den horisontella organisationen i Rer och Otherhord däremot är en utopi, men en ofullkomlig sådan i det att invånarna ignorerar resten av planeten. Genly trivs bra i Otherhord och ingen makt utövas på honom från ovan; den fridfulla platsen på andra sidan bergen är en epikureisk trädgård.

3.1.3 Upplösningen

Genly och Estraven flyr från volontärgården i Orgoreyn (se avsnitt 3.2.3), korsar Gobrinisen, tar sig över den frusna Guthenbukten och når slutligen Karhides kust. De kliver in i en by i Kurkurastdomänen som är belägen i den mest avlägsna beboeliga delen av landet. I byns "hotshop" mottas de väl: "They brought us food; they looked after us, took us in, welcomed us home", berättar Genly (Le Guin, s. 272). Gästvänligheten vet inga gränser. Liksom i Otherhord sammanfaller frånvaron av moderniteter med en anarkistisk struktur; kockarna är de viktigaste personerna i samhället. En kock utövar visserligen stor makt över invånarnas välmående, men det finns troligen ingen anledning för honom att använda disciplintekniker såsom inrutning, tidsscheman och kontroll av matvanor etc. (se vidare Foucault, "De fogliga kropparna"). Det är likaledes svårt att tänka sig att det över huvud taget utdelas straff på denna plats, då ingen människa – åtminstone vad framgår i *Left Hand* – verkställer sådant. Eftersom byn har radio känner de emellertid till Estravens landsförvisning och att det är förbjudet att prata med honom. Därför tiger Estraven om sin identitet, trots att lögn är något värt att förakta i byar av det här slaget – moralen kan följaktligen sägas hålla grepp om invånarna, vara en makt som reglerar deras beteende. Foucaults reformatorer ville ha ett straffsystem som gjorde den dömda till ett sedelärande tecken (Foucault, ss. 114–115). I Kurkurast förefaller i stället seden, eller moralen, vara så inpräntad i människorna att ett regelverk om brott och straff är överflödigt. Det är bara från högre ort som ett sådant tänkande når dem, i det att de bestraffas om de t.ex. samarbetar med en förrädare. Men det är förstås möjligt att hävda att ett disciplinsystem utanför lagen, i form av etiska regler, gör sig gällande i Karhides utposter. Moralerna fungerar då förmodligen som en normaliserande makt som inte tolererar avvikelser utan får individerna att rätta sig i ledet (se vidare Foucault, ss. 178–179). Frågan är förstås om den sympatiska, till synes uppriktiga gästvänligheten och kravet på ärlighet är något negativt.

Efter några dagars vistelse i byn tar sig Genly och Estraven vidare till Sassinoth vid floden Ey i Sinothdalen. De övernattar hos Estravens gamla vän Thessicher en bit utanför staden. Medan Genly far in till Sassinoth för att signalera satelliten som hör ihop med hans moder-

skepp förråder Thessicher Estraven som tvingas akut på flykt (Le Guin, ss. 281–282); för-rädartecknet och hoppet om belöning verkade starkare på Thessicher än Estravens vänskap. I ett desperat försök att ta sig över gränsen till Orgoreyn blir Estraven ihjälskjuten av Tibes inspektörer. De använder rädvapen, ett tecken på upptrappningen av våldet i landet. Begreppet shifgrethor – en kodex som bl.a. innebär att det är fult att ge och ta emot råd, fult att skryta om sin okunskap (!); kort sagt har det med integritet och prestige att göra – genomsyrar hela *Left Hand* (se s. 14; ss. 56–57; etc.) och har nu fått nu sitt mest kraftfulla uttryck. Berättelsen igenom hämmas Estraven av sin shifgrethor, men i slutändan avstår han från den genom att inte vara trogen sitt eget land, genom att mygla för att få igenom Genlys sak, genom att offra sig för Ekumenen, genom att, vad det verkar, begå självmord med det lönlösa utfallet mot gränsvakterna. Shifgrethor är en teknologi som begränsar människornas handlande och påminner om en etisk hållning. Estraven gör uppror mot denna makt, som är så införlivad i hans tänkande, gör uppror för det han tror på. Inte ens att självmord, att "abdikera" från sitt eget liv, är det värsta en gethenier kan göra hindrar honom (se Le Guin, om suicid, ss. 286–287). Det enda sättet att definitivt kringgå maktens verkningar är att offra sin integritet och sig själv.

Genly förs till fängelset i Sassinoh. Under läkaröversikt och med dörren öppen är det ingen brysk vistelse. Han blir inte förhörd men nyheten om hans flykt från volontärgården blir vida hörd; alla vet att Estraven är hjälten. Tibe avgår, den andlige Förutsägaren Faxe tar plats i kyorremy; regeringarna i både Karhide och Orgoreyn stöps om och makten kommer aldrig igen att utövas på samma vis som den gjort. Skeppet från Ekumenen landar och de elva besättningsmännen sprider sig på planeten för att administrera samarbetet med de övriga 83 världarna. Det pekar framåt mot en era där nya värderingar har sprängt in, där maktrelationerna på Vinter är förändrade i grunden.

3.2 Orgoreyn

3.2.1 Estraven etablerar sig

Estraven vaknar efter att ha blivit hjälpt till Orgoreyn på ett sjukhus i kommensaliteten Sen-nethny. Det framgår att han stått emot återhämtningfasen av dothe – det slags övermänskliga styrka gethenianerna lär sig i Handdara – efter att ha försökt ro under förlamningen som kustvakternas överljudsvapen orsakade och därför varit nära att dö. När läkaren lämnar hans säng blir han utfrågad om sin identitet av en inspektör. "Behind every man in Orgoreyn comes the

Inspector", meddelar Estraven läsaren (Le Guin, s. 79) och det vittnar om den väl utvecklade byråkrati som genomsyrar landet. Estraven har tappat bort sina papper under flykten och måste som oregistrerad i Orgoreyn genast återvända till Karhide, såvida han inte skaffar permanent uppehållstillstånd med tillhörande arbete och nummer som visar att han tillhör landet. Denna inringning och kontroll av Estravens kropp är symptom på den utbredda användningen av disciplin som maktteknologi i Orgoreyn. Att Estraven tar sig till huvudstaden Mishnory och får arbete tillika bostad på Fiskön (på Vinter är en ö ett slags kollektiv, ingen ö i vanlig bemärkelse) där han packar fisk, kunde vara taget ur *Övervakning och straff*. Hos Foucault är denna sorts slutna miljö en central aspekt. På 1700-talet både bodde och arbetade människor på manufakturerna – sedermera fabrikerna – som vore de kloster (Foucault, ss. 143–144). Huruvida arbetarna i Orgoreyn följer ett detaljerat tidsschema framgår inte, men åtminstone är de utbytbara, då de bär etiketter i stället för sina namn – d.v.s. är reducerade till funktioner (Le Guin, s. 83; jfr. vidare Foucault, s. 147).

Som om inte uppdelningen av individerna var tillräcklig: Arbetarna i Mishnory har krossat gatlyktorna för att inte synas, men "the Inspectors' cars were forever snooping and spotlighting those dark streets, taking from poor men their one privacy, the night" (Le Guin, s. 81). Förmodligen blir de avvikande beteenden som upptäcks bestraffade på ena eller andra sättet utifrån något som liknar "den normaliserande sanktionen" som Foucault talar om (se vidare Foucault, ss. 178–185), men detaljer om övervakningen och den normaliserande makten, utöver inspektörerna som patrullerar gatorna, röjs inte i *Left Hand*. Däremot händer att kommensal Yegey, en av de trettio tre som styr Orgoreyn och känner Estraven och hans förmågor sedan tidigare, hämtar upp den landsförvisade premiärministern från Fiskön. Estraven byter etikett från "nummer" till "beroende"; han blir Yegeys sekreterare och försörjer inte längre sig själv. I samtal med Yegey och en annan kommensal, Obsle, försöker han föra fram Genlys – och numer också sin egen – sak, att så snart som möjligt få ner Genlys bemannade rymdskepp och få till stånd ett samarbete med Ekumenen. De talar om situationen i grannlandet och Obsle frågar om Estraven tror att "Tibe wants to run Karhide as we run Orgoreyn—efficiently?" (Le Guin, s. 84). Det tror Estraven. Just effektivitet är ett ledmotiv i Foucaults disciplinsamhälle. Att utvinna största möjliga kraft ur mångfalderna, ur kropparna, ur tiden är dressyrteknologins syfte; disciplinen är som känt en konst som i lika mån ökar lydigheten och nyttan hos individerna (Foucault, ss. 139–140). Det är mot detta Orgoreyn, och nu också Karhide med Tibe i spetsen, strävar – att utnyttja individerna till maximum. Estraven vill stoppa den

upptrappning av våldet som konflikten i Sinothdalen, som nationalismen, samordnandet av arméer medför och som i förlängningen leder till krig. Ekumenen med sin plan för kunskapsutbyte är lösningen och inget hot, även om samhället med nödvändighet kommer att förändras (Le Guin, ss. 85–88).

Estraven skaffar arbete på en plastfabrik och skiftar benämning från "beroende" till "enhet". Han fortsätter sin kontakt med kommensalerna. Det största problemet för honom nu när han är i en position där han kan utöva makt på dem som styr Orgoreyn är orgotanernas rädslor. De är rädda både för varandra och för Genly, som Estraven har satt dem i kontakt med. Många tror att Ekumenen är en bluff och vill inte ta risken att bli gäckade och förlora i prestige mot Karhide. Men oavsett om den utsände från Terra bluffar eller inte är han, med utgångspunkt i Foucault, en motkraft, ett hot vars yttersta mål är att inverka på kommensalernas maktutövande. Detta leder till att Orgoreyns ledare avbryter samtalet med Genly och kör honom till ett straffläger, något Estraven snart blir varse.

3.2.2 *Genly i Orgoreyn*

På orgotanska ambassaden i Karhide väntar Genly in ett respass och tar sig sedan över floden Ey till staden Siuwensin. Det är en visit i Orgoreyn som ska sluta med deportering; Genly lämnas åt sitt öde på en s.k. volontärgård (se nästa avsnitt). Men innan dess korsar han alltså Ey. På andra sidan tittar en inspektör på hans pass i runt en timme och skickar honom sedan till ett tillfälligt boende där hans papper kontrolleras ytterligare en timme, tills han får mat och kan gå och lägga sig (Le Guin, s. 109–110). Så noggrann är kontrollen av individerna i detta land, att besökarna måste "godkännas" innan de får äta.

Mitt i natten drabbas Genly av Tibes makt: en karhidisk attack mot Siuwensin med dödliga rädvapen – som vanligtvis bara återfinns på muséer – tvingar honom barfota ut i snön, på flykt i ett kaos av skrik och eld. Eftersom han inte fått med sig sina papper kastar inspektörerna vid ett "farm-center" utanför Siuwensin ner honom i en källarhåla utan fönster tillsammans med några andra papperslösa. En del är helt nakna. "Better to be naked than to lack papers, in Orgoreyn", tänker Genly (ibid., s. 111) och det säger något om hur människor betraktas i detta land. Precis hur kuvade de är framgår i källaren:

They did not understand; they did not complain. They did not protest being locked up in a cellar by their fellow-citizens after having been shot and burned out of their homes. They sought no reasons for what had happened to them. (s. 112)

Orgotanerna är avtrubbade – och det är just det som är meningen med dressyren. De ska vara så effektiva men samtidigt så politiskt ofarliga som möjligt. De är "de fogliga kropparna" som Foucault beskriver under kapitlet med samma namn. Genly släpps emellertid fri från den mörka hålan och får förklarat för sig att ett misstag har skett. Han ges ett nytt pass och en fribiljett på värdshuset på vägen till Mishnory, dit han kör för egen maskin. På radion förebyggs eventuella uppror från de tyglade orgotanerna genom att bara vädret, avkastningen från fabriker och annat allmänt hörs. Om räden mot Siuwensin nämns inget (s. 113). Med Foucaults ord heter det att makten avgör formerna för vetandet, att makten är en produktiv kraft (Foucault, t.ex. s. 194). I Orgoreyn förmedlas kunskaper om vädret och annat politiskt ointressant. Aldrig berättar radiosändningarna om människorna, om orättvisor och repression; det beror på att något sådant inte "existerar" i detta land, att inget vetande om dessa ämnen någonsin har skapats.

I huvudstaden Mishnory står byggnaderna i ett rent, enkelt mönster (att jämföra med den anarkistiska strukturen i Rer i Karhide). Kommissionär Shusgis tar emot Genly och låter honom bo i en lägenhet i hans ö. Här arbetar många tjänare. Här utövas makten elegant på Genly i det att han ombonas med bekvämligheter, uppenbarligen för att han inte ska ha något att ifrågasätta eller klaga på. Det är motsatsen till Karhide (Le Guin, s. 117).

Estraven, som är den som fört Genly till Mishnory, råder honom att se upp, säger att han är ett verktyg i händerna på kommensalerna i deras interna maktkamp – att han har fiender. Tvivlet börjar gro. Under den stora middagen hos Yegey och Obsle försöker ledarna i Orgoreyn mycket riktigt gäcka Genly med luriga frågor. När Genly säger att anledningen till att han är på Vinter "is, really, to find out if you're willing to communicate with the rest of mankind" (s. 138), undrar några om han kan få ner sitt bemannade skepp snart så att de kan överglänsa Karhide. Andra försöker få honom att gälla som en humbug. På vägen hem i Shusgis bil inser Genly att såväl stadens arkitektur som människorna är substanslösa och föga övertygande (s. 146–147). Det är den omfattande repressionen i staten Orgoreyn som skymtar. Invånarna är viljelösa. De är dresserade hundar och de försöker få även Genly att sitta fint.

3.2.3 Volontärgården

En natt blir Genly abrupt väckt, arresterad och förd till fängelse för förhör. De drogar honom och han vet inte hur länge eller om vad de ställer frågor. Det är en tortyr med det dubbla syftet att frambringa sanningen om Genly och kuva honom, d.v.s. minimera hotet från honom. På

Foucaults klassicistiska tid är det pinliga förhöret snarlikt, nämligen "samtidigt en straffåtgärd och ett led i undersökningen" (Foucault, s. 47). Liksom vid Estravens förvisning från Karhide, och hos Foucault före disciplinteknologins era, är förundersökningen hemlig – faktum är att till och med tortyren är hemlig för Genly, eftersom han är så drogad att inget fastnar i minnet. Hos Foucault hände under det förmoderna tidevarvet att sanningarna om alla brott tillika kungens våldsamma hämnd visades upp för allmänheten i ett spektakulärt skådespel (ss. 48–49). Vilken sanningen om Genlys förbrytelse är framgår aldrig. Han är en mörk sanning och deporteras utan allmänhetens kännedom.

När han först vaknar efter förhören ligger han naken i en kall transport utan ljuskällor tillsammans med tjugofem andra fångar och deras stinkande träck. En stackare dör och blir liggande i ett hörn. Transporten gör ibland oförklarliga uppehåll. Med jämna mellanrum skjuter någon in en kanna vatten genom en lucka. Vattnet fördelas under tystnad. Ingen talar, ingen klagar under denna färd genom ödemark och höga bergpass. Genly vet varför och han ger förklaringen i nästan foucaultska ordalag:

These were Orgota, people trained from birth in a discipline of cooperation, obedience, submission to a group purpose ordered from above. The qualities of independence and decision were weakened in them. They had not much capacity for anger. (Le Guin, s. 173)

Såsom i källaren efter räden mot Siuwensin är de misshandlade fångarna timida och gör inte uppror mot makten som utövas på dem. Fångtransporten måste därför inte vara panoptisk; "förbrytarna" är redan så dresserade att de varken behöver skiljas åt, vara upplysta eller övervakas (jfr. Foucault, s. 201). Att orgotanerna inte ens kan bli arga är ett ytterlighetsbevis på att disciplinstrategierna har använts väl på dem redan från födseln.

Väl framme vid det som visar sig vara en volontärgård i Pulefen i civilisationens utkant får de nakna fångarna ställa sig på led och duscha; de ges kläder, frukost och delas in i arbetsgrupper. Genly arbetar vid ett sågverk ute i kylan. På natten sover fångarna på trähyllor i en upplyst barack, inrullade i slitna sovsäckar (Le Guin, ss. 174–176; jfr. Foucault, "Konsten att fördela"). Eftersom det är så kallt, maten så dålig, arbetarna så påverkade av kemmer-reducerande droger och lägret så isolerat i ödemarken att det inte finns någonstans att fly behöver inte vakterna engagera sig alltför mycket. De plockar bara in de håglösa förbrytarna till förhör med jämna mellanrum:

Some of the prisoners underwent the examination in groups of twelve; they merely recited a sort of confessional and catechism, got their anti-kemmer shot, and were released to work. Others, the political prisoners, were subjected every fifth day to questioning under drugs. (Le Guin, s. 178)

Förutom inringade och fördelade i det slutna rum som volontärgården utgör blir individerna alltså examinerade. Det är den mest centrala ritualen för "god dressyr", enligt Foucault. Examineringen består i både Pulefen och Foucaults fängelse av kunskapsprövning – recitation av glosor – och läkarundersökning för att se till att fångarna/eleverna inte avviker från varandra. De politiska fångarna är särskilt intressanta. Inspektörerna frågar ut dem, d.v.s. lär in saker om dem, samtidigt som de lär ut "korrekta" kunskaper till dem för att rätta till deras avvikande beteende, återanpassa dem till orgotansk konformitet. Drogerna hjälper till att hålla dem på mattan. Det är uppenbart att disciplinen inte motverkar vidare brottslighet utan kuvar och normaliserar de dömda (jfr. Foucault, "Den normaliserande sanktionen" och "Examen"). Volontärgården i Pulefen är därtill en korrektionsanstalt. Frihetsberövandet, tidsbestämda straff och en omvandlande funktion är typiska kännetecken på en sådan (Foucault, ss. 234–235). Skillnaden mellan den orgotanska anstalten och Foucaults är att ingen slipper levande ur den förra. Arbeta tills du dör är mottot på detta gulagläger.

När Estraven med falska papper räddat Genly från volontärgården – ett vådligt företag med tanke på att alla papper i Orgoreyn kontrolleras "fifty-two times daily" (Le Guin, s. 185) – berättar han för honom att inspektörerna "may have not so much been questioning as domesticating you" (ibid, s. 194). Detta skulle Foucault naturligtvis finna troligt. Estraven framlägger dock ytterligare en teori innan Genly åter är vid sina sinnens fulla bruk: att inspektörerna har "mindchanged" eller hjärntvättat honom, alltså experimenterat med någon okänd drog. Experimentet är en av panoptikons möjligheter, konstaterar Foucault. Den ständiga övervakningen och kontrollen av fångar, sjuka, elever och arbetare öppnar för forskning på dem, eller rättare sagt öppnar för att samla in ett vetande om människan (Foucault, ss. 204–105). Att makten och kunskapen är två oskiljbara entiteter, en av Foucaults huvudteser, tar sig sålunda uttryck i behandlingen av deporterade individer på volontärgården.

Innan Estraven och Genly ger sig av på den långa vandringen till Karhide åker Estraven i väg och stjälar proviant i närmsta stad. Då han är tillbaka i lägret skäms han och säger att stöld "is a vile crime on Winter; indeed the only man more despised than the thief is the suicide" (Le Guin, s. 205). Foucault säger också något bestämt om just egendomsbrott. I slutet av 1600-talet ersattes de lägre klassernas våld, deras brott mot kroppen, mot stöld av varor. Det berodde på de ekonomiska omvälvningarna under denna tid och den förändrade synen på egendom (Foucault, ss. 77–79). Hur kan då det föga individualistiska, inte alls mondäna Vinter ha en sådan uppfattning om stölden? I Orgoreyn ägs allt av staten. Gissningsvis är det att

klassa som ett uppror mot kollektivet eller härskaren att tillskansa sig något som någon av dem äger. Estraven är beredd på vedergällning.

4. Avslutning

Detta avsnitt börjar med en resumé av studiens premisser. Sedan en sammanfattning av undersökningen tillsammans med implikationer och slutsatser. I slutet rätas några frågetecken ut och ges förslag på vad mer som kan göras inom det vetenskapliga område som science fiction och Foucault utgör.

Övervakning och straff beskriver olika sätt att utöva makt på. Syftet med maktteknikerna är att lägga under sig individer, ringa in dem, kontrollera dem, samla in ett vetande om dem och utnyttja deras krafter. Foucault, historikern bakom dessa tankar, vill samtidigt trycka på att det är möjligt att göra motstånd mot underkuvandet. Science fiction är en litterär genre som kan erbjuda sådant motstånd; i synnerhet de utopiska författarna söker alternativa sätt att framställa verkligheten på. Le Guin är en av dessa. Hon önskar balans och beroende mellan könen: ett pragmatiskt, intuitivt och mystiskt krafttag för jämlikhet. Hon har skapat världar med nya politiska former, grundlagda på ett metafysiskt plan. På planeten Vinter i *Left Hand* existerar inget patriarkat eftersom människorna är könlösa. Romanen handlar om kommunikation. Det feminina Karhide och det maskulina Orgoreyn, två nationer i konflikt, måste samarbeta för att bryta sig loss ur stagnationen på Vinter. Berättelsen är en resa mot förståelse av en främmande verklighet. Studien ovan tittade på hur Le Guins fiktiva värld förhåller sig till Foucaults strategier för maktutövning, med hopp om att finna förslag på sätt att göra motstånd på och upptäcka maktrelationer där ojämlikheten är uttraderad och individernas handlingsutrymme är mindre kontrollerat än i vår verkliga värld.

Följande gäller sekvenserna i nationen Karhide: "Estravens landsförvisning" (3.1.1) noterade att premiärminister Estraven döms plötsligt utan synlig förundersökning. Kanske är meningen att återupprätta kungens hotade maktställning. Det påminner om maktutövningen före disciplinens era i Foucault, men utan offentligt skådespel och våld i excess. Trots att förärdartecknet lyser om Estraven får han hjälp av en sjökaptan att ta sig till Orgoreyn. Det sistnämnda vittnar om modet hos någon som, fastän hotet om straff är överhängande, inte vill finna sig i att bli bestämd över enär ett blint lydande riskerar att kosta en mans liv.

I "Genly i utkanterna av Karhide" (3.1.2) vilade den mest omstörtande visionen av ett jämlikt samhälle. Där framstegsmyt saknas, där ingen disciplinär tid finns, där saknas skäl att effektivisera kropparna. I Otherhord ligger teknologin långt efter huvudstaden Karhide. Makten är horisontellt utövad eftersom den icke-hierarkiska religionen Handdara genomsyrar platsen. Folket lever i kollektiv välmåga och har trevligt tillsammans. Svagheten med utopin är att ingen bryr sig om framtiden eller omvärlden; de utsänder inga stridsrop. Enligt Handdara är det dock i okunskapen som möjligheterna till arbete för förändring finns. Den som känner till sitt öde blir håglös. Frågan är om väl utvecklad teknologi tillsammans med en framstegsmyt leder till mobilisering av ett samhälle och i förlängningen krig. Slutsatsen av detta kapitel är att det är bättre att fokusera på resan än målet, något som enligt Cadden (2000) också är en av Le Guins huvudteser. Då behövs ingen inringning, ingen disciplinering och effektivisering av individerna, utan livet självt hamnar i centrum.

Det som hände när Genly och Estraven korsat isen och återvänt till Karhide avhandlades i "Upplösningen" (3.1.3). Människorna är gästvänliga i Kurkurast och tar emot besökarna som om de kommit hem. Kockarna är viktiga gestalter här men inga ledare. Även om ett juridiskt straffsystem glittrar med sin frånvaro har sederna – ljug inte, ta emot gäster som om de tillhörde familjen – invånarna i ett stadigt grepp och liknar en normaliseringsteknologi. Utanför Sassinoth biter förrädartecknet på Estravens gamle vän Thessicher, m.a.o. har större inverkan än vänskapstecknet. Estraven blir dödad av gränsvakterna under flykten. Han har avstått från shifgrethor, sin prestige och integritet, genom att ha velat planetens bästa. Hans av allt att döma självförvållade död är hans slutliga stridsrop. Ekumenen påbörjar samarbetet med Vinter, varvid samtalet som sådant uppvärderas. Makten kan aldrig mer utövas på samma sätt i denna köldslagna värld. Vad pekar upplösningen i *Left Hand* på? Tänkbart är att etiken, vilken bl.a. Burns (2004) och Marcellino (2009) har fastslagit är ett av Le Guins projekt, kan ha en uppluckrande effekt på hierarkiska maktförhållanden. Den kan i rätt utformning vara en egen maktteknologi som innebär att människorna inte kuvas uppifrån utan lever i jämlikhet. Motståndet mot makten, som Estraven går in i med hela sin existens, implicerar vidare att säkerhet och bekvämlighet ibland måste offras för att nå resultat – det finns inget annat sätt att kringgå maktens verkningar. Vad avser den nya kommunikationen mellan Vinter och Ekumenen: den är en vision om att samtal på lika villkor, utan fördomar, är ett avstamp mot något bättre (se vidare Cornell 2001; Pennington 2000, Barry & Prescott 1992). Om ett sådant samarbete funnes i världen, fritt från anspråk att dominera någon annan, skulle inga maktteknologier med

ojämlikhet som följd kunna frodas.

I Karhide krävs alltså mod för att inte låta sig påverkas av hotet om straff; om resan har högre status än målet behöver ingen teknologisk framstegsmyt med tillhörande disciplinering få grepp om människorna; en etik som fokuserar på jämlikhet kan försvaga maktteknologierna; för att kunna stå emot makten måste individen göra uppoffringar; pacifistisk kommunikation bortom hierarkierna och utan maktanspråk har möjlighet att göra ett alltför bryskt maktutövande överflödigt.

Över till Orgoreyn. "Estraven etablerar sig" (3.2.1) konstaterade att inspektörerna har Mishnory i ett järngrepp. Estraven inringas, kontrolleras, dresseras och reduceras till en funktion på Fiskön. Om nätterna ser inspektörernas sökarljus allt onormalt beteende. När Estraven tas i Yegeys famn blir han en "beroende" – i det närmaste en livegen. På plastfabriken blir han sedan en "enhet". Den nya premiärministern i Karhide vill med Orgoreyn som förebild effektivisera kropparna han har lagt under sig, d.v.s. öka lydigheten och nyttan. Ekumenen är lösningen på upptrappningen av våldet. Genly och Estraven är motkrafter som vill påverka kommensalerna till att skapa en bättre värld utan disciplin. Allt tyder på att det krävs aktiv kamp för att det stagnerade Vinter ska utveckla förmågan att samarbeta i stället för att kriga.

Därefter är det Genlys tur att ta sig över gränsen. Under "Genly i Orgoreyn" (3.2.2) kollar byråkratins inspektörer jordmannens papper noga. På natten drabbar Tibes makt i form av en räd mot världshuset Genly sover i och han hamnar i en nermörk källarhåla. De kuvade orgotanerna som gör honom sällskap är tysta, klagar inte, är "fogliga kroppar". Fri från källaren och på väg till Mishnory hör Genly radion berätta om allmänna, ofarliga ting – makten bestämmer vetandets ramar och därför existerar inga kunskaper om våldet och repressionen i landet. Genly ombonas hos Shusgis för att inte ifrågasätta något. Han inser att orgotanerna är så dresserade att de saknar egen vilja. Inga uppror mot makten och inga framställningar av utopisk ordning kunde iaktas i det här avsnittet.

Till sist fastslogs i "Volontärgården" (3.2.3) att en hemlig förundersökning och frambringandet av sanningen – att Ekumenen vill störa ordningen – medelst tortyr omintetgör det politiska hotet från Genly. Utan offentlighetens vetskap förs Genly bort i en vagn som inte behöver vara panoptisk eftersom fångarna redan är drogade, kuvade, desarmerade. På volontärgården blir fångarna fördelade och examinerade. Examineringen är till för att normalisera individerna, göra dem till lydnadssubjekt som inte funderar på att göra motstånd mot makten. Estraven tror, efter att ha räddat Genly, att examineringen även kan vara experiment såsom i

panoptikon, syftande till att insamla ett vetande – att makten och kunskapen vandrar hand i hand. Innan färden över glaciären stjäls Estraven mat; stöld är efter självmord det värsta brottet på planeten. Kanske betraktar människorna det som ett uppror mot idén om det gemensamt ägda, som är så central på planeten (särskilt i Orgoreyns kommensaliteter), eller mot härska-rens (statens) makt över tingen. Det som går att ta fasta på från denna sekvens, bortsett från Estravens mod att lura makten, är just synen på egendom. Emellertid är det svårt att se hur denna syn skulle kunna fungera som en subversiv kraft utanför fiktionen, när till och med kropparna i Orgoreyn tillhör staten. De är "nummer", "beroende" och "enheter", funktioner i ett system av ingående dressyr.

I Orgoreyn är det framför allt motståndet som Estraven bjuder på mot den disciplinerande makten som är av vikt. Det krävs aktiv kamp och uppoffringar för att skapa en bättre värld. Genom att vägra låta makten utövas på honom och kontrollera hans minsta handlingar, gör Estraven det som är nödvändigt för att inleda det samarbete med Ekumenen som öppnar för fred och harmoni. Det är också den starka viljan att uppnå förändring som är den drivande faktorn i romanförloppet. Genly och Estraven agerar enligt sin tro att ett utbyte mellan kulturerna är bättre än polarisering. En överdriven patriotism orsakar mobilisering och krig. En parallell mellan främlingsfientligheten i Sverige och övriga Europa i dag och *Left Hand* är tänkbar att dra. Relationerna kunde vara mer öppna; den ena måste inte dominera den andra. I romanen förekommer tydliga visioner där disciplinering och våld i Foucaults tappning saknas. Otherhord och Kurkurastdomänen är fina exempel på gästvänlighet och jämlikhet som förefaller vara ett uttryck för en särskild etik. Vidare är resan – livet – högre värderad än målet. Framstegsmyten, som löper sida sida med disciplineringen i *Övervakning och straff*, borde nog vara mer avslappnad än den är. Vi kan dra lärdom av Handdaras harmoniska samhälle. En självklarhet som förtjänar att upprepas är slutligen uppoffringen, striden mot den nästan överallt närvarande hierarkiska maktutövningen. Estraven fungerar som en förebild när han bryter mot konventionerna och utmanar makten som utövas på honom. Det är en självklarhet i teorin, men aldrig i praktiken, att söka påverka det politiska systemet.

På några punkter kunde föreliggande undersökning ha gjorts annorlunda. Referenssystemet är baserat på Harvard men med en mer pragmatisk touch. Minimalism, tydlighet och undvikandet av missförstånd har prioriterats framför blind underkastelse till reglerna. Någon tycker säkert att det är lämpligare att hålla sig strikt till det vedertagna. Under influens av Le Guin har det pragmatiska ändå fått företräde. Få ord har vidare sagts om t.ex. androgyniteten, hur

frånvaron av maktrelationer mellan könen påverkar samhället på Vinter och skulle kunna göra det även utanför fiktionen. Det var aldrig planerat. Eftersom Foucault inte nämner denna relation föll den utanför ramarna för studien. Kanske hade det gått att flika in någon konsekvens av gethenianernas ovanliga fysiologi, kanske inte. Den uppmärksamme läsaren ser säkert fler saker som författaren missat eller kunde ha utvecklat. I varje fall är utnyttjandet av den metafysiska aspekten av litteraturen, för att upptäcka glimtar av en potentiellt skönare tillvaro, en resa som borde fortsätta. Av särskilt intresse kan etiken vara att forska vidare på. I grunden nya idéer behövs för att förändra något i grunden.

5. Sammanfattning

Att använda historieskrivningen i Foucaults *Övervakning och straff* från 1975 på den politiska science fiction-romanen *The Left Hand of Darkness* av Le Guin var studiens kärna – m.a.o. att titta på hur maktteknologierna och -teknikerna drabbar huvudkaraktärerna. Syftet var att leta efter sätt att göra uppror mot makten på samt upptäcka alternativa maktrelationer som kan begagnas som utgångspunkter i reellt politiskt arbete för en bättre värld. Appliceringar av Foucault på detta vis förekommer inom en mängd områden, enligt Roddy Nilsson. I denna studie var området science fiction. Genren är ofta subversiv, när det gäller kvinnliga författare inte sällan på metafysisk – eller "låg" – nivå med behandlingen av genus, etnicitet och klass i världar som skiljer sig från vår egen. Ursula K. Le Guin är känd för att inspireras av taoismen poängtera skillnaderna mellan könen och förespråka ett beroende mellan dem. Hon arbetar gärna med språket och dekonstruerar dikotomier. Hennes *The Left Hand of Darkness* (1969) hamnade under lupp i denna undersökning. Romanens tema kan sägas vara kommunikation. Allt utspelar sig på planeten Vinter där människorna är androgyna och patriarkat saknas. En man från jorden och en landsförvisad premiärminister kämpar med att förekomma världens första krig och inleda ett samarbete med den interplanetära samordnaren Ekumenen som verkar för utbyte av kunskaper.

Analysen bestod av sex nedslag i berättelsen. Tre utspelar sig i monarkin Karhide och tre i byråkratin Orgoreyn. Till att börja med konstaterades att det är nödvändigt att bryta med förhärskande idéer och uppoffra sig för att kringgå maktens verkningar. Så gör förre premiärministern Estraven. För övrigt förekommer både kroppsliga straff och intrikat disciplinering i

romanen. Byarna i utkanterna av Karhide ger emellertid uttryck för maktrelationer som inte syns till i Foucaults universum: inga hierarkier, ingen dressyr. På grund av avsaknaden av framstegsmyt (det finns alltså ingen anledning att kuva och effektivisera individerna) och den etik som invånarna anammat, med gästvänlighet och ärlighet som komponenter, råder i stället jämlikhet. Etiken tycks ha sitt ursprung i religionen Handdara. Vidare är visionen om samarbete genom horisontell kommunikation något som inte ingår bland Foucaults maktstrategier. Resan står över målet i *Left Hand*. En sådan resa är också denna studie del i, en resa mot en ny metafysik, en resa mot att omvandla världen till en odefinierad utopisk plats.

6. Litteraturförteckning

Barry, Nora & Prescott, Mary (1992). Beyond Words: The Impact of Rhythm as Narrative Technique in *The Left Hand of Darkness*. *Extrapolation*, vol. 33, ss. 154–166.

Brigg, Peter (1997). A "Literary Anthropology" of the Hainish, Derived from the Tracings of the Species Guin. *Extrapolation*, vol. 38, ss. 15–25.

Burns, Tony (2004). Marxism and Science Fiction: A Celebration of the Work of Ursula K. Le Guin. *Capital & Class*, 2004:84, ss. 139–149.

Cadden, Mike (2000). Purposeful Movement among People and Places: The Sense of Home in Ursula K. Le Guin's Fiction for Children and Adults. *Extrapolation*, vol. 41, ss. 338–351.

Call, Lewis (2007). Postmodern Anarchism in the Novels of Ursula K. Le Guin. *SubStance*, vol. 36, ss. 87–105.

Cornell, Christine (2001). The Interpretative Journey in Ursula K. Le Guin's *The Left Hand of Darkness*. *Extrapolation*, vol. 42, ss. 317–328.

Crawford, Neta C. (2003). Feminist Futures: Science Fiction, Utopia, and the Art of Possibilities in World Politics. I Weldes, Jutta (red.), *To Seek Out New Worlds : Exploring Links between Science Fiction and World Politics* [Elektronisk]. New York: Palgrave Macmillan, ss. 195–220. Tillgänglig: ebrary. [2010-11-15]

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff*. 4. uppl. Lund: Arkiv förlag (Arkiv moderna klassiker).

Le Guin, Ursula K. (1969). *The Left Hand of Darkness*. New York: The Berkley Publishing Group (Ace Books).

Marcellino, William (2009). *Shadows to Walk: Ursula Le Guin's Transgressions in Utopia*.

The Journal of American Culture, vol. 32, ss. 203–213.

Nilsson, Roddy (2008). *Foucault : En introduktion*. Malmö: Égalité.

Pennington, John (2000). Exorcising Gender: Resisting Readers in Ursula K. Le Guin's *The Left Hand of Darkness*. *Extrapolation*, vol. 41, ss. 351–359.

Roberts, Adam (2000). *Science Fiction* [Elektronisk]. London: Routledge. Tillgänglig: ebrary. [2010-11-15]

Sabia, Daniel (2002). Utopia as Critique. *Peace Review*, vol. 14, ss. 191–197.

Sunesson, Sune (2003). Inledning. I Foucault, Michel, *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag (Arkiv moderna klassiker), ss. i–xviii.

Weldes, Jutta (2003). Popular Culture, Science Fiction, and World Politics: Exploring Intertextual Relations. I Weldes, Jutta (red.), *To Seek Out New Worlds : Exploring Links between Science Fiction and World Politics* [Elektronisk]. New York: Palgrave Macmillan, ss. 1–27. Tillgänglig: ebrary. [2010-11-15]

HÖGSKOLAN
DALARNA

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Tel 023-77 80 00

